

יהודה בר שלום*

"מפגשים" - על מודולת המפגש בין נוער יהודי מחו"ל לבין נוער יהודי ישראלי¹

מבוא

בעבור בני נוער יהודים מארצות המערב, מסע לישראל, או השתתפות ב"חוויה הישראלית", יש בהם משום סיכום ושיא בתהליך של חינוכם כיהודים. הארגונים העוסקים ב"חוויה הישראלית" מאמינים שהשתתפות במסע כזה יש לה ערך חינוכי רב, בכך שהיא מחברת את הנוער לשורשיו, למורשתו, ומהדקת את הקשר בין התפוצה לישראל.

עם זאת, נמצאו לא מעט מבקרים למודולה האופיינית של החוויה הישראלית, הכוללת בדרך כלל סיורים אינטנסיביים ברחבי הארץ של קבוצת בני נוער עם מדריכיהם, במשך שישה שבועות, כשהם סופגים מנות גדושות של הדרכה באתרים השונים. המבקרים טוענים שבני הנוער הלוקחים חלק במודולה זאת נמצאים בתוך "בועה", והם אינם חווים כלל את החוויה הישראלית, אלא מטיילים להם כתיירים השופטים את "הילידים" לפי מסגרת ההתייחסות של תרבות ארץ המוצא (Goldberg, 1994; Heilman, 1994). למשתתפים יש מעט מאוד אינטראקציה עם בני גילם, והאינטראקציה הקיימת עם הישראלים מוגבלת בדרך כלל לנהגי אוטובוסים, למוכרי חולצות ברחוב המנסים להרוויח מעט כסף על חשבונם, ולעוד מפגשים אקראיים, בדרך כלל לא חיוביים.²

פירס (Pearce, 1982) טוען שתיירים נוטים לסבול משוק תרבותי - יותר

* הד"ר יהודה בר-שלום הוא מורה בחוג לחינוך ובחוג לחינוך מבוגרים במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין.

1. מאמר זה משקף זווית אחת מתוך מחקר רחב היקף שביצעתי בעבור מרכז צירלס ברונפמן.

2. המחקר של אריק כהן מצביע על שביעות רצון מהחוויה הישראלית, ועל חוסר שביעות רצון מהמגע עם ישראלים (Cohen, 1996).

McCarl, R. (1987), Occupational Folklore, In: E. Oring (ed.), *Folk Groups and Folklore Genres*, Utah State University Press, Utah.

Mumby, D. (1987), The Political Function of Narrative, *Organizations Communication Monographs*, 54, pp. 113-127.

Oring, E. (1987), Folk Narrative, In: E. Oring, (ed.) *Folk Groups and Folklore Genres*, Utah State University Press, Utah.

Orr, J. (1987), Sharing Knowledge Celebrating Identity: War Stories and Community Memory among Service Technicians, In: D. Middleton & D. Edwards (eds.), *Collective Remembering*, Sage, Newbury Park, CA.

Prop, V. (1928), *The Morphology of the Folktale* (English translation), Research Center in Anthropology, Bloomington, Indiana.

Schwartzman, H. (1984), Stories at Work: Play in an Organizational Context, In: E. Bruner (ed.), *Text Play and Story*, The American Ethnological Society, Bloomington, Indiana, pp. 80-93.

Stahl, S.D. (1989), *Literary Folklorists and the Personal Narrative*, Indiana University Press, Bloomington.

Tappan, M. & Brown, L. (1989), Stories Told and Lesson Learned, *Harvard Educational Review* 59 (2), pp. 182-205.

מיתוסים דומים, דעות שונות

המפגש בין הנוער מחו"ל לנוער הישראלי איננו מפגש בין-תרבותי רגיל. הוא מורכב יותר, מאחר שהוא מפגיש שתי קבוצות אשר חולקות היסטוריה, טקסים ומיתוסים דומים, אבל מפרשות אותם פירוש שונה, כחברים בקהילת רוב במדינה ריבונית יהודית, או כחברי מיעוט בחברה פלורליסטית.⁴ מהרבה אספקטים, שתי אוכלוסיות אלה נמצאות בקונו-פליקט ביניהן.⁵ במפגש יש להביא בחשבון גם את הנקודות הבאות:

- * הלא-ישראלים הם תיירים; הישראלים הם בני המקום;
- * המפגש מתנהל באנגלית, שהיא שפה שנייה לישראלים, והדבר עלול ליצור בעיות תקשורת;
- * עבור הלא-ישראלים, המפגש הוא רק עוד חוויה אחת משלל החוויות של מסע "החוויה הישראלית"; עבור הישראלים, המפגש עשוי להיות אחד משיאי הקיץ;
- * לפני התרחשות המפגש, הלא-ישראלים כבר הספיקו בדרך כלל ליצור זהות של קבוצה; ואילו הישראלים מתחילים לעתים להכיר אלה את אלה במסגרת המפגש.

מטרות המחקר

מחקרים קודמים על מודולת המפגש הצביעו על שביעות רצון של המשתתפים האמריקנים מהמפגש, בד בבד עם שיפור הבנתם את הצד שכנגד, אך עם ראייה שלילית של הצד שכנגד מהזווית היהודית (Horenczyk & Bekerman, 1996, pp. 21-83). המחקר של מכון סאלד (Findling & Spector, 1997) תיאר מקרה שבו האירוח בבתים במסגרת המפגש תרם להצלחת התכנית. מחקר זה גם הצביע על צורך בכוח אדם מיומן יותר לשם ניהול מודולת המפגש.

במחקר זה, אשר הוזמן ומומן בידי מרכז ברונפמן, נתבקשתי להרחיב את

4. רוב משתתפי המפגש מחו"ל הם אמריקנים.

5. להבנה טובה יותר של הבדלים בין האוכלוסיות והפער הגדל ביניהן, ראה ליבמן וכהן (Liebman & Cohen, 1990); ראה גם אזרחי (Ezrachi, 1994).

מאשר טיילים אחרים, וזאת בגלל הזמן המוגבל של השהות בארץ הזרה, בגלל הדעות השליליות כלפי תושבי המקום, שהם שומעים מפי בני ארצם ובגלל התנאים הפיזיים שכמעט אינם מאפשרים מגע משמעותי עם אנשי המקום.³ את ההנחה שעצם המפגש בין תרבויות שונות גורם לשיפור עמדות כלפי האחר הפריך כבר עמיר (Amir, 1969, pp. 319-341), הטוען שבתנאים שליליים, הסטריאוטיפים והעמדות השליליות רק מתחדדים. מפגשים ספונטניים, כמו אלה שתיארנו לעיל, נוטים להתרחש בתנאים שליליים.

לשם הצלחתו של מפגש, עמיר מצביע על התנאים הדרושים הבאים:

1. היחס כלפי כל באי המפגש חייב להיות שוויוני;
2. המפגש אמור להיערך בין חברי קבוצת רוב ובין חברי מעמד גבוה בקבוצת מיעוט;
3. האווירה החברתית צריכה לעודד מפגש חיובי;
4. על המפגש להיות יותר אינטימי מאשר מבוסס על קבוצות;
5. על המפגש להיות מהנה;
6. על המשתתפים לפעול יחד בפעילויות משמעותיות ולחתור למטרות דומות.

"מפגשים" היא מודולה חדשה יחסית, שבאה לאפשר לבני נוער הלוקחים חלק ב"חוויה הישראלית" לחוות חוויה מייצגת, אותנטית וחיונית יותר עם עמיתים בני גילם מישראל. הרעיון הבסיסי הוא, שגם עבור הישראלים יש במפגש משום חוויה חינוכית ובונה, שבאה לחזק את הזיקה לתפוצות ואת ההבנה לחיים יהודיים מחוץ לישראל. באופן כללי, מארגני המפגש מאמינים שהמפגש עשוי:

- * להקטין את הסטריאוטיפים השליליים כלפי ישראלים בלב בני הנוער מחו"ל;
- * להיות חוויה חיובית, במובן הרגשי והחברתי, לשני הצדדים;
- * להרחיב אצל בני הנוער משני הצדדים את תפיסת הזהות היהודית, על ידי היכרות והבנה של השוני בזהות של כל אחד מהצדדים.

3. כדי להבין טוב יותר את תופעת השוק התרבותי, ראה בריסלין ויושידה (Brislin & Yoshida, 1994, pp. 77-79).

היריעה ביחס למחקרים הקודמים. בדקתי 15 קבוצות מפגש שונות, ערכתי תצפיות, קבוצות מיקוד וראיונות. לאור מיעוט המחקרים בנושא המפגש, היתה המטרה לגלות ממדים נוספים אשר עולים תוך כדי תהליך המפגש.

מתודולוגיה

במהלך הקיץ ערכתי ביקורים בקרב 15 קבוצות מפגש שונות. בחמש קבוצות שהיתי יום שלם או יומיים בצפייה על האינטראקציות המובנות במפגש ועל החלקים הלא-פורמליים של התכנית. בקבוצות אחרות ערכתי תצפיות קצרות יותר (של פעילות מובנית אחת לפחות), ושוחחתי עם קבוצות מיקוד של נוער ישראלי ונוער לא ישראלי בנפרד. בכל המקומות שביקרתי בהם ראיינתי גם את מדריכי הקבוצות ואת ה"מפגיש", איש המקצוע שניהל את האינטראקציה (אם כי היו מעט קבוצות שלא היה בהן תפקיד של "מפגיש", והמפגש נוהל בידי מדריכים מקומיים). כמו כן ערכתי ראיונות עם מומחים ממרכז ברונפמן למפגשים ועם ראשי ארגונים שהיו מעורבים בשליחת בני נוער יהודים למפגש. אנו נוטים לחשוב שבמחקר איכותני הניתוח מתחיל בעצם מהשלב הראשון של איסוף הנתונים; ואכן, כמה קטגוריות טנטטיביות חזקות החלו לעלות בשבועות הראשונים של המחקר.

השימוש בטכניקות שונות (תצפיות, ראיונות, וקבוצות מיקוד) והתקשורת המתמדת עם חברי ועדת המחקר⁶ ועם מומחים ממרכז ברונפמן⁷ עזרו בטריאנגולציה של הקטגוריות העיקריות אשר החלו לעלות מתוך נתוני המחקר. אפשר לתאר את הטריאנגולציה במחקר איכותני כהמלצה לאיסוף נתונים ממקורות שונים ומגוונים והצלבתם לפני שמסיקים מסקנות כלשהן. (ראה Labosky, 1990, p. 178; Eliot, 1991, pp. 80-83). נוסף על כך, כפי שממליצה מריאם, לא הפסקתי במהלך הקיץ לחפש הסברים אלטרנטיביים, וערכתי בדיקה נוספת של הקטגוריות הטנטטיביות העולות

6. הוועדה כללה את פרופ' סטיבן כהן מהאוניברסיטה העברית, את ד"ר אילן אזרחי, מנהל מרכז ברונפמן, ואותי.

7. במיוחד גבי חנה אהרוני וגבי נאוה חפץ.

על ידי חשיפתן לנחקרים נבחרים וניהול דיונים פרשניים, בדיקה שעזרה לעיבוי של אותן קטגוריות (Merriam, 1988, pp. 123-146).

לאחר הקיץ ערכתי קידוד של כל החומר מיומני התצפית ומשכתובי ההקלטות, ובשלב הניתוח הכמעט סופי ארגנתי את החומר לפי קטגוריות-על וקטגוריות-משנה.⁸ חודשיים אחרי ניתוח החומר ניתנה לי הזדמנות להציג את הממצאים הראשונים בכנס שהשתתפו בו כארבעים אנשי מקצוע בתחום המפגשים. הממצאים נתפסו בעיני המאזינים כאמינים ועוררו דיון מעמיק בקרב המשתתפים, וכך גם הושג עיבוי נוסף לחלק מן הקטגוריות והתאפשרה טריאנגולציה נוספת של נתוני המחקר.

הממצאים הסופיים מוגשים בצורה נרטיבית, כדי לאפשר למחקר להיות נגיש יותר לאנשי השדה, מאחר שלעתים נוח להם יותר להתייחס לנתונים של חקר מקרה מאשר לצורות אחרות של הגשת נתונים. המהימנות (reliability) של חקר מקרה נשפטה על פי ההתייחסות (relatability) לאנשי שדה העובדים בתנאים דומים, או המתמודדים עם בעיות דומות. (Bassey, 1981, p. 85). מחקר זה עשוי להיות רלוונטי גם למי שמתעניין בסוגיות של מפגש בין-תרבותי בכלל ומחקר איכותני של מפגשים כאלה בפרט.

תיאור קצר של מודולת המפגש

מודולת המפגש היא מפגש של שבוע בערך, המאורגן מראש, ויש לו סדר יום מתוכנן, של נוער יהודי מחו"ל עם נוער יהודי ישראלי. ישנם שלושה סוגים עיקריים של מפגשים:

מקום קבע: המשתתפים משני הצדדים מובאים למקום "נייטרלי", כמו כפר נוער או כפר נופש, ושם הם שוהים במרבית הזמן. בסוף המפגש, בני הנוער מחו"ל מוזמנים לעתים לבתי הישראלים. במחנה עצמו המגורים הם מעורבים בין ישראלים ללא ישראלים, מתוך הנחה שזה מקל על בניית קהילה.

8. במאמר זה לא יוצגו הקטגוריות הרבות אשר עוסקות בסוגיות של הדרכת מפגשים. את החומר הזה ניתן לראות במחקר המקורי (Bar-Shalom, 1998).

אירוח בית/נייד: במשך היום המשתתפים לוקחים חלק בפעילויות שונות באתרים מגוונים, וכמעט בכל לילה ישראלי מארח אורח אחד או שני אורחים מחו"ל. מתקיים עירוב בין פעילויות "חינוכיות" ל"חוויתיות".

קיבוץ: במודל זה, הנוער בקיבוץ הוא המארח, ומתקיימות פעילויות בקיבוץ ובסביבתו. במקרים מסוימים, בני הנוער מחו"ל מתארחים בבתיהם של בני הקיבוץ; במקרים אחרים הם מקבלים חדרים נפרדים.

ממצאים

מחקרים של תהליכים קבוצתיים הראו שמשתתפים נכנסים אל תוך קבוצה חדשה כשהם מלאים חרדות (האם אני שייך לכאן? האם אני רוצה להיות כאן? האם אני בטוח כאן?). חלק מהחרדות האלה נטועות עמוק בתוך הלא-מודע האנושי; ייתכן שהשורשים של חרדות אלה מצויים בעולם הינקות שלנו (Klein, 1985, pp. 5-19). גם מודולת המפגש יוצרת חרדות כאלה, אך ייחודה הוא בכך שחברים מאותו לאום בדרך כלל מכירים אלה את אלה לפני המפגש (the In group) אך לא את האחרים (the Out group), אם כי בין הקבוצות קיים קשר סימבולי מסוים (היהדות). ניתן לומר שכל המשתתפים נכנסים למפגש בתערובת של ציפייה וחשדנות. המפגש⁹ מנסה ליצור אווירה חיובית ואווירה של אמון על ידי שימוש בטכניקות שונות, המעודדות את המשתתפים להיפתח אלה אל אלה, ואל חברי הקבוצה האחרת. (המשתתפים עונים תחילה על שאלה כגון: מה הצבע האהוב עלי? מה הכי מעצבן אותי? וכד'; המפגש מאפשר לשאול שאלות הנוגעות להבדלים בין הקבוצות.)

בני שתי הקבוצות באים אל המפגש עם עמדות ודעות מוקדמות. ברוב המקרים, הלא-ישראלים פיתחו עמדות שליליות כלפי הישראלים:¹⁰

* הם גסי רוח;

9. המפגשים היו אנשים שהועסקו בכל ארגון כאחראים על המפגש. חלקם עברו הכשרה בנושאים של אינטראקציה בין-תרבותית בקורס שמומן בידי מרכז צירלס ברונפמן.

- * הם צופרים כמו חיות (בנהיגה, יב"ש);
- * הם מתנפלים על הבנות;
- * הם לא אוהבים זרים.

המפגש מקטיין באורח דרמטי את ההשלכות השליליות כלפי הישראלים, אשר נוצרו לפני כן עקב מפגש עם ישראלים שמטרתם להרוויח משהו מהמפגש עם הקבוצה (סוחר שרוצה למכור, בחורים שמנסים "להתחיל" עם הבנות וכד'). כך תיאר זאת אחד המשתתפים:

זה היה נהדר לפגוש חברים בגילנו. לא אהבנו את הישראלים שפגשנו קודם. אחרי המפגש, ובייחוד אחרי שהסתובבנו אתם ואחרי שראינו איפה הם חיים, הגענו למסקנה שבאופן בסיסי הם כמונו.

לישראלים יש דעות קדומות משלהם, אשר נוצרות בדרך כלל עקב חשיפה אל התרבות האמריקנית כפי שהיא משתקפת בתרבות הגלובלית (טלוויזיה, סרטים, חוברות וכד'). הם מאמינים שהלא-ישראלים הם:

- * עשירים מאוד, כי הם אמריקנים;
- * מפונקים, כי יש להם משרות;
- * לא דתיים וגזעיים;
- * רכים וחלשים.

גם הישראלים מגלים תמונה שונה מזו שבאו אתה למפגש. הם יוצאים בהרגשה שזה נוער הרבה יותר דומה להם מאשר הם חשבו:

למרות שהם לא חיים פה ולא הולכים לצבא, יש לנו הרבה במשותף. קודם כל הם יהודים, ושנית הם נוער עם טעם דומה לנו כמעט בכל דבר.

המפגש מאפשר לשני הצדדים לבחון את ההבדלים בין הקבוצות ובין יחידים. על אף המכנה המשותף, המתגלה מהר, מתגלים גם הבדלים עמוקים בתפיסות לגבי היהדות, כפי שנראה בהמשך.

10. כל ההיגדים שיצוטטו במאמר זה הם היגדים מייצגים מתוך מאגר היגדים גדול, אשר נאסף במהלך המחקר.

ההיגד "עם אחד" נשמע לעתים קרובות כהיגד שבא להסביר ולתאר את הקשר בין יהודים ברחבי העולם. אך במפגשים גילינו ממד נוסף ל"עם אחד", אשר חורג מההקשר של לאום יהודי או דת, וזהו הממד של התרבות הגלובלית, אשר משתלטת על העולם בעזרת הטכנולוגיה המודרנית והתקשורת המיידית והזמינה.

במפגשים ראינו שהסמלים שחיברו את בני הנוער הישראלי עם הלא-ישראלים, ושעוררו הזדהות בין הקבוצות, הם סמלים השאובים מהתרבות המערבית הגלובלית. המפגשים השתמשו בנקודות משותפות אלה כנקודות פתיחה, מאחר שהן השרו נינוחות בקרב שני הצדדים והקלו על התקשורת ביניהם. הנושאים היותר משמעותיים, כמו יהדות, ציונות ויחסי ישראל-תפוצות - הם בדרך כלל יותר מעוררי מחלוקת. המפגשים, החשים שלמפגש יש יותר סיכוי להצליח במישורים הלא-פורמליים, נוטים לעתים לצמצם את הממדים הפורמליים, תוך התחמקות מקונפליקט פוטנציאלי. או במלים אחרות, גילינו במפגש שתרבות מערבית-גלובלית (ולרוב אמריקנית) מקרבת את בני הנוער אלה אל אלה, וערכי היהדות עושים את ההפך.

כך ראו זאת המשתתפים:

לא-ישראלי: הם היו מאוד ידידותיים. יש לנו הרבה במשותף, מוסיקה וכו'. חשבנו שהם יהיו יותר מאחור (באופנה, יב"ש). רבים מהם לא חגגו בר מצווה, וזו הפתעה. ציפינו גם שתהיה קבלת שבת, וזה מוזר שלא היתה.

ישראלי: זה היה כיף, כי אנחנו נוער כמוהם; אנו מדברים אתם על מה שנוער מדבר בכל העולם. המפגשים כל הזמן ניסו לדחוף יהדות. יב"ש: זה היה משנה אם הם לא היו יהודים?
הישראלים: לא (קונסנסוס).

היה קשה לי, ולשאר המדריכים, להבחין בין בני נוער ישראלי לבין בני נוער מחו"ל. במקרה מסוים צפיתי בפעילות משותפת, שבה ניגן אחד המשתתפים מוסיקת רוק איטית ונעימה. קולגה שאל אותי אם פעילות

זאת מתוכננת, ומתוך מחשבה שזאת שאלה טובה פניתי לראיין את הזמר. נדהמתי לגלות שאותו "אמריקני" הוא אחד הישראלים, בן לאב ממוצא מרוקני ואם ממוצא רומני, אשר כל נסיונו בחו"ל מסתכם בביקור של שבוע אחד בלונדון. כאשר אמרתי זאת לשישה מחנכים ממוצא אנגלו-סקסי אשר באו לנהל פעילות חד-פעמית ואשר לא הכירו את הקבוצה, גם הם הופתעו, לאור העובדה שלנער לא היה מבטא, שהוא הכיר את המוסיקה היטב, ושלא ניתן למצוא שום סימן לכך שהוא לא אמריקני.¹¹ כאשר שאלתי את הנער מדוע אינו שר שירים ישראליים, הוא אמר: "אני מנסה להשתלב עם האווירה".

מחנכים הרואים במפגש הזדמנות להעמקת התודעה היהודית של הצדדים, אולי יתאכזבו לגלות שהשפה ה"גלובלית", המסייעת למפגש להצליח מהבחינה החברתית, נוטה גם לצמצם את התוכן היהודי של המפגש. בשביל רבים מהישראלים, האחרים הם פשוט "קנדים", "אמריקנים" וכד'. בשביל האורחים, ישראל היא עוד ארץ זרה.

כאשר שאלתי ישראלים מדוע רצו להשתתף במפגש, הם אמרו:

לראות איך אנשים חיים בארצות אחרות;

בגלל הטיול והאנשים החדשים;

כדי לפגוש אנשים חדשים, לשפר את האנגלית, ולהתכונן למסע לחו"ל.

שאלתי לא-ישראלית מה המיוחד בפרויקט שהיא עוסקת בו באותו רגע - בניית ספסל לבית כנסת מקומי, כחלק מפרויקט קהילתי:

זה עושה את ההבדל; אנו משאירים חלק מעצמנו בארץ אחרת, במקום אחר; היצירה שלנו תישאר במקום כלשהו.

ומשתתף לא-ישראלי אחר:

המפגש הוא חלק חשוב במסע שלנו, כי הוא מאפשר לך לפגוש אנשים כמוך בארץ זרה, ולגלות שהם בעצם דומים לך מאוד.

11. "הפתעה" זאת מייצגת הרבה אנקדוטות דומות, ששמעתי בקיץ של המחקר.

ההצלחה של המפגש תלויה אם כן במידה רבה ביכולתם של שני הצדדים להבין אלה את אלה ולתקשר בשפה הגלובלית-מערבית. ברור שזאת משימה קלה עבור הנוער המערבי שמגיע למפגשים; אך מה על הישראלים? ובכן, בכל הקבוצות שצפיתי בהן ראיתי שנעשה סינון של הנוער בידי הגורמים המגייסים אותו, מתוך שאיפה, בדרך כלל מודעת, ליצור התאמה בין אוכלוסיות. בני הנוער שגויסו הם בני נוער שמדברים אנגלית היטב, מהמעמד הבינוני, שנמצאים במגע מתמיד עם התרבות המערבית. נדמה שרובד רחב של נוער ישראלי - שייתכן שהוא פחות מערבי, יותר מסורתי, וממשפחות מהמעמד הנמוך - אינו מיוצג במפגשים. אך על אף החתך המוגבל, מגוון בני הנוער המגיעים משני הצדדים אכן מאפשר לקשת רחבה של התנהגויות, עמדות ודעות להשתקף בתוך כל קבוצה לאומית ובתוך עולם המפגש בכללותו.

אסייג את הנאמר למעלה לגבי הנוער הקיבוצי, אשר בהשוואה לקבוצות ישראלים אחרות היה בדרך כלל הומוגני מאוד: חילוני, אנטי-דתי מאוד, ובקצה השמאלי ביותר של המפה הפוליטית. נדמה גם שבני הקיבוץ נטו להיות יותר אתנוצנטריים מקבוצות אחרות, ולרבים היה קושי "להיכנס" לעולם המפגש, במיוחד בקיבוצים שבהם לא התארחו בני הנוער מחו"ל בבתי בני הנוער הקיבוצי. השוק התרבותי שחוו בני הנוער הלא-ישראלים בקבוצות אחרות עקב ביטויים שונים של חוסר-דתיים בקרב הישראלים - היה מוגבר במיוחד, אולי מעבר לפרופורציות הנכונות לגבי כלל החברה הישראלית, במפגשים בקיבוצים.

היהדות במפגש

היהדות מתפרשת פירוש שונה בתפוצה ובישראל. פירושים שונים אלה, אשר מחוברים לאינטרסים קיומיים שונים, יוצרים מתחים ואי-הבנות מעת לעת (העלאת סוגיית מיהו יהודי כנסת מדי פעם, חוק הגיור וכד'). אולם דומה שמי שמעורים בבעיות אלה, מי שמעורבים בוויכוח - הם קבוצות עוצמה וקבוצות של אינטלקטואלים משני הצדדים, אשר יש להם הבנה בסוגיות השונות (יהודים אמריקנים שביקרו בישראל פעמים רבות או ששהו בה למשך זמן; ישראלים שהיו בשליחות בארה"ב, וכד'). לא נראה שאת הישראלי הממוצע מטרידה השאלה מה עמדתה של ישראל כלפי יהודי התפוצות מארצות הרווחה.

המפגש, אף שהתרבות הגלובלית היתה דומיננטית בו מאוד, ניסה בכל זאת לכלול נושאים שונים הקשורים ליהדות, במובניה השונים; וזאת כדי שבני הנוער משני הצדדים, כמו האליטות האינטלקטואליות שעברו כבר את תהליך ההכרה הבין-תרבותי, כפי שציינתי לעיל, יוכלו ללמוד ולגבש דעה רחבה יותר על נושאים כמו יהדות, ישראליות, ציונות ומחויבות לישראל.

לפני המפגש, בני הנוער הלא-ישראלי נוטים להשליך על הישראלים את ההבנה האידיאלית שהם מבינים את יהדותם שלהם, כמו בני הנוער הרפורמי המתועדים כאן, שפגשתי ביוםם השני בישראל, שלושה שבועות לפני המפגש.

יב"ש: מה אתם חושבים על היהדות של הישראלים?

חלקם הם כמונו, חלקם הם יותר דתיים.

יב"ש: מה אתם חושבים שיקרה בזמן האירוח בבתים שלהם?

בטח יקחו אותנו לתפילה, ואחר כך ארוחת שבת. אנחנו בדרך כלל משתדלים במשפחה שלנו לעשות ארוחת שבת.

אני לא יודעת; אף פעם לא עשיתי שבת בישראל. אני מניחה שתהיה חלה ויהיה קידוש.

אני בטוח שזאת תהיה שבת בסגנון משפחתי, באווירה חמה ונעימה.

המפגש, ובמיוחד מרכיב האירוח בבתים, מביא את הלא-ישראלים למודעות שהיהדות של הישראלים שונה שינוי עמוק מאוד מיהדותם הם. בלא קשר להכנה שהקבוצה עוברת לפני המפגש, הם מופתעים מאוד:

התפצלו לקבוצות ודיברנו על המשמעות של המושג להיות יהודים. התברר שהישראלים לא מרגישים שהם יהודים במובהק; הם פשוט הרגישו שהם ישראלים. באמריקה אתה יודע שאתה יהודי, כי רוב האנשים הם לא. אחד אמר לי שהוא קודם כל ישראלי ואחר כך יהודי. זה מפתיע מאוד, כי אם אתה כבר חי בישראל, למה לא לנצל את כל ההזדמנויות? אבל הוא מרגיש כישראלי שבמקרה הוא גם יהודי.

בראש השנה הם לא הולכים אפילו לבית כנסת. המארח שלי אמר שזה זמן אידיאלי בשבילו לבלות, לטייל ולישון!

סול: איך נראה רב?

אני לא יודע, בגדים אחרים, שיער אחר, כובע אחר.

השימוש בנרטיבים אישיים, כמו של המדריכה הישראלית והרב הנ"ל, התגלו הרבה פעמים כאמצעי אפקטיבי להצגה חיובית של היהדות הליברלית בפני נוער הישראלי. דומה גם שאותם ישראלים שהגיעו לדרגה של אינטימיות גבוהה יותר באינטראקציות שלהם עם האמריקנים - היו פתוחים יותר להסתכנות חברתית הכרוכה בהשתתפות בטקס חדש ואלטרנטיבי מבחינתם.

במפגש אחר לא נענו הישראלים בחיוב לאופציה להישאר בתפילה ועזבו את החדר. האמריקנים נעלבו. בראייה רטרוספקטיבית, ייתכן שהיה צריך לעודד את הישראלים לפחות להישאר בחדר, כדי שיוכלו לפחות לגבש דעה לגבי התפילה. בהמשך המפגש הזה, פרצה נערה ישראלית בבכי לאחר שאחר האמריקנים אמר לה שהיא בעצם "לא יהודיה".

יחסי ישראל-תפוצות

אחד המוקדים הקשים ביותר בוויכוח על היהדות הוא נושא הקשר בין ישראל לתפוצות. הישראלים מכוונים את הוויכוח בדרך כלל אל הנושא המשמעותי ביותר מבחינתם כיהודים החיים במדינה ריבונית, וזה השירות הצבאי. המסר הסמוי - ולעתים לא סמוי - של הישראלים הוא שבכך שהם מגינים על המדינה היהודית בגופם, יש להם יותר "זכויות יהודיות" מאשר ללא-ישראלים.

הוא יכול להגיד לי מה שהוא רוצה, שאם אני לא מאמין באלוהים אני לא יהודי; אבל איך אני הוא זה שהולך לצבא, איך הוא יכול להגיד לי את זה כאשר הוא חי שם?

שאלו אותי אם יש לי תכניות לטווח ארוך עם החבר שלי. אמרתי להם שכן, אם הוא ייצא חי מהצבא. איזה מבט הם תקעו לי.

הלא-ישראלים אומרים:

הישראלים פטריוטים מאוד; לנו קשה להבין את זה, כי בקנדה אף אחד לא שם ז... (באנגלית: Nobody Gives a ... , יב"ש).

הישראלים מופתעים לגלות קבוצה של אנשים אשר מרגישים כיהודים אך מבטאים את יהדותם בצורה שונה כל כך. הלא-ישראלים הם מסורתיים באופן שהוא זר ולא מוכר לרוב הישראלים, שאמנם הם לרוב לא אורתודוקסים, אך נוטים לקבל את הסטנדרט האורתודוקסי לגבי מהי מסורת ומהי דת (Liebman & Cohen, 1990, pp. 163-165). במקרים רבים קשה לישראלים במפגש להרגיש נוח עם תפילות באנגלית, תפילה בליווי גיטרה, נשים בכיפות, ועוד סממנים של זרמים דתיים ביהדות הליברלית. אך במקרים שבהם המפגש הצליח ליצור אווירה של קהילה אחת מאוחדת, דומה שהנוער הישראלי היה מוכן יותר לקחת את הסיכון החברתי של התעסקות בהתנהגויות ריטואליות שהן חדשות בעבורו. ראה את הדוגמה הזאת של מפגש, המתחולל בתוך חורבות בית הכנסת העתיק של ברעם: (22.7 - יומן)

לאחר שהמדריכה העבירה פעילות שעסקה בסוגיה "מה עושה את המקום הזה למקום יהודי", היא קוראת לסול, מחנך הקבוצה, והוא מסביר לכולם מהי תפילה רפורמית. אחרי ההסבר, הוא קורא לזיוה, מדריכה ישראלית, והיא מתארת את רגשותיה כאשר חוותה בפעם הראשונה את חוויית היהדות הרפורמית במחנה קיץ. לאחר מכן, סול תופס שוב את הבמה ואומר: "ביהדות הרפורמית חשוב לנו מאוד נושא הבחירה; לכן כל אחד פה יעשה מה שהוא מרגיש. אתם מוזמנים להשתתף, או לשבת ולצפות". התפילה התנהלה כולה בעברית. שמתי לב לכך שהישראלים שישבו מעורבים בין האמריקנים השתתפו בתפילה, ואלה שהתקבצו יחד נשארו לשבת למשך כל התפילה.

לאחר מכן, הישראלים מספרים לי:

היה נחמד, אך מוזר. זה היה כמו תפילה עם מוסיקה של דייוויד ברואה. לא יכולתי לעשות את זה; אני לא יכול לעשות משהו שאני לא מאמין בו.

(כאן סול נכנס לשיחה) סול: ואתה לא צריך לעשות את זה; זאת האידיאולוגיה שלנו. (הישראלים מהנהנים בראשם בהסכמה - יב"ש)

הפתעה נוספת נוחתת על הישראלים כאשר הם מגלים שסול הוא בעצם רב.

אבל אתה לא נראה כמו רב!

זה הדהים אותנו. אנו בני 16 וחושבים על אוניברסיטה באנגליה, והם - על השירות הצבאי. הם כועסים עלינו על שאנו גם נאמנים לאנגליה וגם חשים זיקה לישראל.

הדגש על השירות הצבאי משקף לא רק את הצורך של הישראלים להגיב על ביטויי היהדות של הלא-ישראלים, אלא גם ניסיון לעבד ולהבין את הנאמנות של הלא-ישראלים ליהדותם, אבל גם למולדתם, משהו שהישראלים מתקשים להבין. זה מוביל לזיכוכים ארוכים, שבהם גם הלא-ישראלים נוטים להביא דוגמאות כיצד גם חיהם מאוימים בגלל היהדותם. כך סיפר לי אחד מהמפגישים: (10.7 יומן)

מפגיש: נערה ישראלית אחת, בת 16, סיפרה על אחיה שנהרג בלבנון. הלא-ישראלים פתאום מבינים שזה לא CNN, ואז נערה אמריקנית בת 16 מספרת על מקרה קשה של אנטישמיות בבית ספרה.

יב"ש: האם זה לא משקף גם את הצורך של נוער לשוחח על מוות ועניינים הקשורים בזה?

מפגיש: לא, אני חושב שזה עניין יהודי. אנו נוטים להתרכז בשלילי, במיוחד הישראלים; תמיד זוכרים רדיפות, את הצדדים השליליים שמגדירים יהדות.

זאת דוגמה המראה כיצד מפגישים משתמשים בנרטיב מכליל כדי "למסגר" את החוויה עבור הנוער. הדגש של המפגיש הוא, שעל אף ההבדלים - יש הרבה מן המשותף בחוויות של הנוער. עם זאת, שכיחותו של שיח העוסק בחוויות יהודיות שליליות (רדיפה, אנטישמיות) גורמת לנו להרהר במשקל העצום שיש לחוויות כאלה בקרב נוער יהודי ברחבי העולם. נדמה שאנו זקוקים לאויב משותף (מעין "אחר נוסף") כדי לאחד אוכלוסיות יהודיות שונות. תכניות כמו "מצעד החיים" משתמשות בחוויה ההיסטורית השלילית כשורש העיקרי של הקוריקולום. אך בעידן של שלום פוטנציאלי בין ישראל לרוב שכנותיה, וכאשר רוב יהודי העולם לא נרדפים ואינם מצויים בסכנה מוחשית ומיידית, ייתכן שיש צורך להדגיש ביתר שאת נושאים של שותפות, יצירתיות משותפת, וסיבות קונסטרוקטיביות להיותן של אדם יהודי (לעומת סיבות ריאקטיביות - שליליות). המפגש יכול להיות מקום נוח לנטרול מיתוסים יהודיים שליליים ואידיאולוגיות

ריאקטיביות הסומכות על כוח שלילי נצחי. דבר זה יאפשר למשתתפים לחקור באופן פרואקטיבי סיבות חיוביות, חדשות ונוספות לקשר ביניהם.

סיכום

"המפגש" צמח על רקע חוסר שביעות רצון של מארגני מסע "החוויה הישראלית" מחוסר המגע בין בני הנוער מחוץ לארץ לנוער הישראלי. המגע הלא מתוכנן של הנוער הלא-ישראלי עם ישראלים התאפיין בסממנים שליליים של מפגש ספונטני, כפי שתיאר אותם עמיר (ראה עמוד ראשון במאמר זה).

המפגש עוזר לנוער הלא-ישראלי לשפר את עמדותיו כלפי הישראלים, על ידי מפגש עם עמיתים, אשר נתפסים כדומים מאוד, בייחוד מנקודת המבט של ההשתייכות לתרבות המערבית הגלובלית. גם הנוער הישראלי מוצא הרבה מן המשותף עם הנוער הלא-ישראלי בקונטקסט הזה. בגלל ההצלחה של המוקד הגלובלי כדבק מחבר של המפגש, המפגישים נוטים להשאיר את המפגש בתחום הזה, תוך צמצום מכוון לעתים של הממד היהודי.

לפיכך, אחד הפרמטרים להצלחת המפגש הוא היכולת של שני הצדדים להבין זה את זה ולתקשר בשפה המערבית הגלובלית. הישראלים המגיעים למפגש הם בני נוער שהארגונים המארגנים מסננים אותם באופן שמבטיח שהם יהיו מערביים, דוברי אנגלית טובה, ובדרך כלל מהמעמד הבינוני. ולכן אנו מוצאים בעולם המפגש פחות בני נוער שהם יותר מסורתיים וממעמדות נמוכים יותר.

היהדות, לעומת זאת, היא מוקד לקונפליקטים ואי-הבנות, בגלל הפירוש השונה הניתן לה בישראל ובתפוצה. הנוער הלא-ישראלי מופתע לגלות נוער שהוא פחות דתי מאשר דמיון ופטריוטי מאוד למולדתו; והישראלי, המצפה לפגוש "סתם אמריקנים", מגלה ביטויים של יהדות ליברלית שנראים לו זרים ומשונים. במקרים שבהם נוצרות אינטימיות ותחושה של קהילה אחת, הנוער הישראלי מוכן לקחת סיכונים ולהתנסות בטקסים אלטרנטיביים.

ביבליוגרפיה

- Amir, Y. (1969), Contact Hypothesis in Ethnic Relations, *Psychological Bulletin* (71).
- Bassey, M. (1981), Pedagogic Research: On the Relative Merits of Search for Generalization and Study of Single Events, *Oxford Review of Education*, 7 (1).
- Bar-Shalom, Y. (1998), *Encounters With the Other: An Ethnographic Study of Mifgashim Programs for Jewish Youth - Summer 1997*, The Charles Bronfman Centre for the Israel Experience: Mifgashim, Jerusalem.
- Brislin, R. & Yoshida, T. (1994), *Intercultural Training: An Introduction*, 39, Sage, CA.
- Cohen, E.H. (1996), *The 1994-1995 Mifgashim Programs: Questionnaires & Survey*, Erik H. Cohen Research Evaluation, Jerusalem.
- Elliot, J. (1991), *Action Research for Educational Change*, Philadelphia Open University Press, Philadelphia.
- Ezrachi, E. (1994), *Encounters Between American Jews and Israelis, Israelis in American Summer Camps*, The Graduate School of the Jewish Theological Seminary of America, doctoral dissertation, New York.
- Findling-Andy, L. & Spector, A. (1997), Mifgashim in the Israel Experience: *Encounter of Diaspora Youth with Israeli Youth*, The Szold Institute, Jerusalem.
- Goldberg, H.E. (1994), *A Summer on a NFTY Safari: An Ethnographic Perspective*, unpublished paper, The Hebrew University, Jerusalem.

לעתים, כאשר שני הצדדים - בעזרת מפגיש מיומן - אכן מוצאים עניין משותף בנושאים יהודיים, הוא נוטה להיות מבוסס על זכרונות שליליים של רדיפה ואנטישמיות. ייתכן שרצוי לנצל בעתיד את המפגש כדי לאפשר לנוער לחפש מוקדי זהות משותפים המבוססים על מיתוסים חיוביים ויצירתיים, לעומת מיתוסים שליליים וריאקטיביים.

מודולת המפגש בתוך "החוויה הישראלית" יש בה משום נדבך קטן אך חשוב בתוך עולם הקשר בין יהודי ישראל לתפוצות. נדמה שהחברה הישראלית השלימה עם העובדה שהרבה יהודים מארצות המערב מעדיפים להישאר במולדתם, תוך רצון לשמור על זיקה למדינת ישראל. לפני 30 שנה היה קשה לדמיין מפגשים כגון אלה שתוארו, אשר לא היו מסתיימים בהאשמות חריפות כלפי בוגדנותם של יהודי הגולה, "אשר אין להם מה לחפש שם". דומה שהנוער הישראלי (לפחות זה שמגיע למפגשים) הוא היום הרבה יותר פתוח לצורות חיים אלטרנטיביות, כולל אלה של יהודים. תכניות כמו "מפגשים" עשויות לשמש דרך חיובית להתחלת יצירת קשר בין מנהיגי העתיד של יהדות המערב ובין יהדות ישראל, תוך חיפוש אחר משימות משותפות של יצירה ואחריות, ולסייע בכך לשני הצדדים לשמור על זיקה ומטרות משותפות. נדמה שהיעדרו של קשר מסוג זה יכול רק להחליש את שני הצדדים.

רויטל סלע-שיוביץ *

מוסיקת הרוק ובני הנוער**

הקדמה

מוסיקת הרוק יש בה משום מרכיב דומיננטי בחיי בני הנוער במחצית המאה האחרונה. מאמר זה מטרתו לבחון באמצעות מונחים פסיכולוגיים וסוציולוגיים את הקשר של בני הנוער למוסיקת הרוק.

חלק מחוקרי מוסיקת הרוק רואים את תחילתה של מוסיקה זו עם הצלחת השיר Rock Around the Clock, בביצוע ביל היילי והקומטס (Bill Haley and the Comets). שיר זה דורג במקום הראשון במצעדי הפזמונים במשך חודשיים. השיר ליווה את הסרט The Blackboard Jungle (בעברית היה שמו "זרע הפורענות"), המתאר את מאבקו של מורה בכיתה שתלמידיה אלימים ועל גבול העבריינות. השמעתו של השיר בבתי הקולנוע הביאה לכך שהקהל הצעיר רקד וקיפץ במעברים ועל המושבים של בתי הקולנוע בכל רחבי ארצות הברית. האינטראקציה בין מוסיקת הרוק לבין קהל אוהדי המוסיקה ותגובתם נעשתה לסממן הבולט של מוסיקת הרוק כתופעה תרבותית אשר במרכז המוסיקה (רגב, 1995). הרוקינירול הופיע בחלקו כהתרסה כנגד המשמעת שנכפתה על בני הנוער במשפחות ובבתי הספר. אולם מבין כל המסרים אשר יוחסו לרוק, המסר הדומיננטי המחבר בין הנוער למוסיקה הוא שימת הדגש על ההנאה. ההנאה קשורה גם בכוחה של המוסיקה להשפיע על הרגש ועל מצב הרוח (Grossberg, 1987).

החידוש של הרוק נעוץ בעובדה שהמבצעים - הזמרים והנגנים - היו בני אותה קבוצת גיל כמו הקהל. הם באו מאותו רקע ושרו על אותם נושאים

* הגבי רויטל סלע-שיוביץ היא מורה בחוג לחינוך במכללה ע"ש דוד ילין.

** מאמר זה נכלל בקובץ זה אף על פי שהוא מתבסס על הפרדיגמה האיכותנית רק באופן חלקי, שכן הוא מתבסס בין השאר על ראיונות ושיחות עם בני נוער בדבר הקשר שלהם עם מוסיקת הרוק וכן על תצפיות שנעשו בפסטיבל ערד, בפסטיבל מוסיקת הרוק בים האדום, ובמקומות נוספים.

Heilman, S.C. (1994), *A Young Judea Israel Discovery Tour: The View from Inside*, unpublished paper, The Hebrew University, Jerusalem.

Horenczyk, G. & Bekerman, Z. (1996), The Effects of Intercultural Acquaintance and Structured Intergroup Interaction on In-group, Out-group, and Reflected in Group Stereotypes, *International Journal of Intercultural Relations*, 21(1).

Klein, M. (1985), Our Adult World and its Roots in Infancy, In: D. Coleman, & M.H. Geller, (eds.), *Group Relations Reader 2*, Rice Institute, Washington DC.

Labosky, V.K. (1990), Case Investigations, In: Judith H. Shulman (ed.), *Case Methods in Teacher Education*, Teachers College Press, New York.

Liebman, C.S. & Cohen, S.M. (1990), *Two Worlds of Judaism: The Israeli and American Experiences*, Yale University Press, New Haven.

Merriam, S.B., (1988), *Case Study Research in Education: A Qualitative Approach*, Jossey-Bass, San Francisco, Ca.

Pearce, P.L. (1982), Tourists and Their Hosts: Some Social & Psychological Effects of Inter-cultural Contact, In: S. Bochner (ed.), *Cultures in Contact: Studies in Cross-Cultural Interaction*, Pergamon, Oxford.

Pedersen, P. (1994), *A Handbook for Developing Multicultural Awareness*, 2nd edition, VA: ACA, Alexandria.